

EVROPA A SVĚT VE 20. LETECH 20. STOL.

- pokusy o komunistickou revoluci – **povstání po válce v Maďarsku a Německu** (idea celosvětové proletářské revoluce – V. I. Lenin), obě potlačena, navíc ruští bolševici prohráli ve válce s Polskem, vývoz revoluce mimo hranice sovětského Ruska prozatím nevyšel, nicméně v řadě zemí vznikly komunistické strany, které byly podřízeny moskevské Komunistické internacionále (Kominternu – založena roku 1919 pod vedením sovětských komunistů)

Sovětské Rusko

- demokratické země a další státy chtěly potlačit vznikající sovětský režim, **intervence proti sovětskému Rusku** však skončila nezdarem (více než 100 000 vojáků ze 14 států světa + bělogvardějci = ruská nekomunistická vojenská síla), intervence v Rusku trvala tři roky od června 1918, v červenci 1918 bolševiky vyvražděna carská rodina, koncem roku 1920 evakuace intervenčních vojsk z Oděsy, občanská válka v Rusku si vyžádala cca 9 milionů obětí, po válce politické čistky, politická policie ČEKA pronásledovala odpůrce režimu, zavírání vězňů do koncentračních táborů, bolševici stabilizovali svou moc, **roku 1922 založen Svaz sovětských socialistických republik (SSSR)** – zpočátku se SSSR skládal z Ruské federace, Ukrajiny, Běloruska, Zakavkazské federace; Republika Dálného východu začleněna do SSSR po odchodu japonských vojsk v roce 1922

Nástup fašismu

- ultrapravicová ideologie, **vznik Itálie – Milán roku 1919**, ultranacionalistický charakter, protidemokratické zaměření, diktátorský režim vlády „pevné ruky“, jednotná národní společnost, samotný pojem **fašismus** z latinského výrazu *fascis* (= svazek prutů, který v Římě nosili vysocí úředníci), vůdce italských fašistů bývalý socialista **Benito Mussolini**, kolem něhož se formovaly ozbrojené bojové svazy, s jejich pomocí se Mussolini **v říjnu 1922 chopil moci – tzv. pochod na Řím**, král ho pověřil vedením vlády, Mussolini začal budovat diktaturu, užíval titulu **vůdce (ital. duce)**, v Itálii postupně ochromen parlament, politická opozice vražděna, zavírána do vězení, místo parlamentu Velká fašistická rada, omezovány občanské a politické svobody, zavedena cenzura, státní kontrola hospodářství, šíření fašismu do řady evropských zemí a států Latinské Ameriky (fašismus nikdy neměl jednotnou podobu, v řadě zemí jako jistý rys **autoritářské diktatury** apod.), k fašismu blížké režimy například v Portugalsku, Španělsku, Maďarsku, pobaltských zemích aj., **roku 1923 se pokusil o puč v Mnichově Adolf Hitler**, hlavní osobnost tehdy ještě málo významné nacistické strany **NSDAP**, roku 1928 však již NSDAP volilo 820 000 německých voličů

Rozšiřující informace ▼

Benito Amilcare Andrea Mussolini (1883–1945), italský premiér, politik a diktátor, spoluvůdce ideologie fašismu. Původně členem Italské socialistické strany. Po vypuknutí 1. světové války se s politickou levicí rozešel. Roku 1919 založil organizaci *Fasci di Combattimento* (tzn. „Bojové svazy“), ta se roku 1921 změnila na fašistickou stranu – *Partito Nazionale Fascista*. Raný program fašistického hnutí byl ještě ovlivněn sociálními požadavky (agrární reforma ve prospěch drobných zemědělců, zastoupení dělníků ve vedení podniků, progresivní zdanění kapitálu, znárodnění podniků atd.). Roku 1921 Mussolini zvolen do italského parlamentu. 28. října 1922 zorganizoval státní převrat a vyhrožoval, že svrhne vládu, čímž si vynutil jmenování předsedou italské vlády. Jako premiér posiloval vlastní pravomoci a od roku 1925 již vládl jako diktátor.

Navazující pátrání:

TARABA, Luboš. *Duce: anatomie jedné kariéry*. Praha: Horizont, 1992. ISBN 80-7012-058-4.

Počátky stalinismu v SSSR

- prohloubení totalitních rysů režimu, Vladimir Iljič Lenin zemřel roku 1924, **Josif Vissarionovič Stalin (Džugašvili) v souboji o moc zvítězil nad Lvem Davidovičem Trockým**, který před Stalinem později uprchl do Mexika (zde sovětskými agenty vypátrán a zavražděn), Stalin nastolil tzv. diktaturu proletariátu,razil „**teorii zostřování třídního boje**“ ⇒ nastaly masové politické a společenské čistky, třídní nepřátelé zavírání do pracovních táborů (gulagů), v ekonomické oblasti nastoleno plánování ekonomiky, tuhý centralismus; předcházející ekonomické experimenty typu Nová ekonomická politika, která v malém měřítku povolovala prvky tržní ekonomiky, byly odstraněny, v oblasti zemědělství důsledná kolektivizace (zakládání zemědělských družstev)

Rozšiřující informace ▼

Nová ekonomická politika (NEP) – politika částečně povoleného soukromého podnikání. Ekonomická praxe NEP zahájena sovětskou vládou v březnu 1921 po 10. sjezdu komunistické strany. Katastrofální hospodářskou situaci zejména v oblasti trhu s potravinami měla řešit právě NEP. Jednalo se o dočasný návrat k tržní ekonomice, který umožnil zvýšení zemědělské produkce a její lepší distribuci. V květnu 1928 se Stalin přiklonil k opuštění NEPu. Hospodářské směřování SSSR se obrátilo k plánované ekonomice.

- **sblížení sovětské a německé politiky** – právě k otázce Ruska a problému německých reparací svolána **roku 1922** mezinárodní konference do italského Janova, které se účastnila i sovětská vláda; k dohodě sice nedošlo, ale na jednáních se sblížily sovětská a německá delegace, v nedalekém **Rapallu** byla mezi oběma státy podepsána smlouva o likvidaci válečných náhrad a o obnovení diplomatických styků, pro obě země jistá cesta z mezinárodní izolace, začaly spolupracovat (dokonce i ve vojenské oblasti)

PRAMEN

Ze smlouvy sovětského Ruska a Německa v Rapallu (16. dubna 1922)

- Německá říše a Ruská socialistická federativní sovětská republika zřikají se navzájem náhrady válečných výloh, jakož i náhrady válečných škod, tj. škod, jež jim a jejich státním příslušníkům ve válečném území vznikly vojenskými opatřeními, v to počítajíc všechny rekvisice, vykonané v nepřátelské zemi. Rovněž zřikají se obě strany náhrady škod občanských, jež byly způsobeny příslušníkům jedné části tak zvanými válečnými zákony výjimečnými nebo násilnými opatřeními státních orgánů druhé strany.
- Právní vztahy veřejné i soukromé, dotčené válečným stavem, jakož i otázka nakládání s obchodními loďmi, jež se dostaly do rukou druhé strany, budou upraveny podle zásady vzájemnosti.
- Německo a Rusko zřikají se navzájem náhrady výloh pro válečné zajatce. Rovněž zřiká se německá vláda náhrady výloh, jež jí vznikly internováním příslušníků rudé armády v Německu. Ruská vláda pak zřiká se náhrady výtěžku z prodeje Německem vojenských věcí, jím rekvírovaných a do Německa dopravených.

Otázka Německa

- v Německu po 1. světové válce tzv. **Výmarská republika**, v zásadě demokratický charakter země, na Německo tvrdě dopadaly **reparace** (celkem mělo jít o 132 miliard zlatých marek), Německo nebylo schopné ekonomicky reparace zvládnout ⇒ značné **hospodářské problémy**, extrémní hyperinflace přímo související s tzv. rúskou krizí; **rúská krize** (Francie a Belgie obsadily roku 1923 Porúří s tím, že Německo neplatí reparace, německá vláda vyzvala podnikatele v Porúří k pasivitě, hospodářská krize se prohloubila a inflace poskočila do extrémních rozměrů, kdy na konci roku 1923 byl kurz 1 americký dolar za 4,2 bilionu marek, důsledkem krize četné sociální bouře, pokusy o nastolení diktatury)
- USA se na nebezpečný vývoj v Německu rozhodly reagovat, roku 1924 přijat **Dawesův plán** (podle Charlese G. Dawese – amerického finančníka a pozdějšího viceprezidenta USA), plán měl americkou finanční podporou stabilizovat německou ekonomiku, měla být zrocena inflace a podpořeny investice, reparace byly rozloženy na delší časový úsek a jejich výše snížena, na konci 20. let již krize v Německu překonána, roku 1929 přijat další americký plán – **Youngův plán** (podle finančníka Owena D. Younga), plánem stanovena konečná výše reparací, rušil se dozor nad německou ekonomikou, Francie slíbila, že se stáhne z Porýní

Fungování Společnosti národů a mezinárodní vztahy

- cílem Společnosti národů mír, bezpečnost, demokratická spolupráce, roku 1924 ve Společnosti národů přijat **Protokol k pokojnému uspořádání mezinárodních sporů** – spory mezi národy a státy měly být řešeny na principech arbitráže, bezpečnosti a odzbrojení, protokol měl zamezit válce, aktivně se na vytvoření protokolu podílel československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš, podstatnou nevýhodou fungování Společnosti národů však byla neúčast USA; hlavní roli ve Společnosti národů Velká Británie a Francie, roku 1926 přistoupilo Německo, stále častěji v evropské politice zmiňovány myšlenky na odzbrojení, příznivci pacifismu se tak soustředili na prosazení všeobecného garančního paktu, který by upravil řešení mezinárodních sporů mírovou cestou; jednání o garančním paktu však složitá a zdlouhavá, nikdy se obecný garanční pakt nepodařilo schválit, britská vláda podala návrh Rýnského garančního paktu, který zajišťoval západní hranici Německa s Francií a Belgií, obdobně chtěl situaci západních hranic Německa řešit i německý ministr zahraničí Gustav Stresemann, záruky východních hranic Německa s ČSR a Polskem se však do garančního paktu nepodařilo zanést, nakonec garanční pakt projednáván na konferenci ve Švýcarsku v Locarnu v říjnu 1925 ⇒ **výsledkem konference v Locarnu Rýnský garanční pakt**, který zajistil nedotknutelnost vzájemných hranic Francie, Belgie a Německa, východní hranice Německa však neřešeny

PRAMEN

Z Locarnské smlouvy (16. října 1925)

Přihlížejíce k závazkům přijatým v článku 2 této smlouvy, zavazují se Německo a Belgie i Německo a Francie vyřizovati pokojnou cestou a způsobem níže popsáním všechny otázky, ať jsou jakéhokoliv druhu, které by je rozdvajily a jež by nemohly býti rozřešeny obyčejnou cestou diplomatickou. Všechny otázky, při nichž by strany byly na sporu o nějakém právním nároku, budou předloženy soudcům, jejichž rozhodnutí se zavazují strany podrobiti. Všechny ostatní otázky budou předloženy smírčí komisi a, nebude-li úprava navržená touto komisí přijata oběma stranami, bude otázka vnesena na radu Společnosti národů, rozhodující podle článku 15 Paktu o Společnosti národů. Jednotlivosti o těchto způsobech pokojného vyřizování jsou předmětem zvláštních úmluv podepsaných téhož dne.

- Francie sice ČSR a Polsku přislíbila bezpečnostní záruky, ale reálný výsledek z toho nevyplýval, Německo navíc roku 1926 uzavřelo smlouvu o přátelství a neutralitě se SSSR; po roce 1926 zintenzivnila jednání o odzbrojení, zapojily se do nich nejen evropské velmoci, ale také USA a od roku 1927 též SSSR, vrcholem těchto snah uzavření **Briand-Kelloggova paktu roku 1928** (Pařížský pakt) – označení podle francouzského ministra zahraničí Aristida Brianda a státního sekretáře USA Franka Kellogga, k paktu se připojilo více než 60 zemí, signatáři se zavázali, že případné spory budou řešit mírovou cestou, pakt ovšem neuváděl, jak by porušení míru mělo být postiženo, navíc nestanovil ani postup procesu postupného odzbrojování, spíše šlo o dobrou vůli

PRAMEN

Z Briand-Kelloggova paktu (27. srpna 1928)

President Německé říše, president Spojených států severoamerických, Jeho Veličenstvo král belgický, president Francouzské republiky, Jeho Veličenstvo král Velké Británie, Irsko a britských území zámořských, císař indický, Jeho Veličenstvo král italský, Jeho Veličenstvo císař japonský, president Polské republiky, president Československé republiky, jsou si hluboce vědomi svého slavnostního závazku podporovat dobro lidstva; přesvědčeni, že přišel čas, kdy je třeba upřímně se zřeknout války jakožto prostředku státní politiky, aby tak mohly navždy trvat mírumilovné a přátelské vztahy, existující nyní mezi jejich národy; přesvědčeni, že veškeré změny v jejich vzájemných vztazích mají se dít jen pokojnými prostředky a uskutečňovat v pořádku a míru a že každá smluvní mocnost, která by se napříště snažila uplatnit své státní zájmy válkou, má pozbyt výhod této smlouvy; v naději, že všechny ostatní národy světa, povzbuzeny jejich příkladem připojí se k tomuto humánnímu snažení a svým přistoupením k této smlouvě, jakmile nabude působnosti, umožní svým národům účast na jejich blahodárných ustanoveních, spojující takto civilisované národy světa tím, že se společně zřeknou války jakožto prostředku své státní politiky, rozhodli se uzavřít smlouvu a ustanovili k tomu cíli svými plnomocníky: (jména plnomocníků), kteří se po vzájemné výměně svých plných mocí, jež byly shledány v dobré a náležité formě, dohodli na těchto člancích:

Článek 1: Vysoké smluvní stany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k řešení mezinárodních sporů a zříkají se jí jako prostředku státní politiky ve svých vzájemných vztazích.

Článek 2: Vysoké smluvní stany uznávají, že urovnání neb vyřešení veškerých sporů a konfliktů, které mohou mezi nimi vzniknout, ať budou jakékoli povahy nebo původu, nemá se nikdy dít jinak než pokojnými prostředky.

Článek 3: Tato smlouva bude ratifikována Vysokými smluvními stranami jmenovanými v úvodu podle jejich příslušných ústavních předpisů a nabude mezi nimi působnosti, jakmile všechny ratifikační listiny budou uloženy ve Washingtonu.

- USA** – ekonomický rozmach, poklidný vývoj, prezidentská období Warrena G. Hardinga, Calvina Coolidge a Herberta Hoovera, expanze ekonomického vlivu do Latinské Ameriky a Pacifiku
- Velká Británie** – po roce 1919 ekonomická krize, ve 20. letech střídání liberálních a konzervativních vlád, vysoká nezaměstnanost, řada dělnických stávek a sociálních nepokojů, generální stávka horníků roku 1926, postupný návrat k hospodářskému růstu